

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 331.5:331.101
JEL Classification: J31, R23

DOI: 10.37332/2309-1533.2019.7-8.16

Стасів О.Ф.,
канд. екон. наук, в.о. директора,
Котько Н.М.,
канд. екон. наук, завідувач лабораторії економіки,
Магас Л.М.,
наук. співроб. лабораторії економіки,
Інститут сільського господарства
Карпатського регіону НААН України

ОСНОВНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН У КОНТЕКСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Stasiv O.F.,
cand.sc.(econ.), acting director,
Kotko N.M.,
cand.sc.(econ.), head of the laboratory of economics,
Mahas L.M.,
research fellow of the laboratory of economics,
Institute of Agriculture in the Carpathian
region NAAS of Ukraine

BASIC PRINCIPLES OF MODERNIZATION OF SOCIAL AND LABOUR RELATIONS IN THE CONTEXT OF REGULATION OF INCOMES OF RURAL POPULATION

Постановка проблеми. Соціально-трудова сфера – це динамічна система, у якій виникають і розвиваються соціально-трудові відносини в процесі життєдіяльності людини. Основними елементами соціально-трудової сфери є: соціальна сфера (демографічні процеси, галузі соціально-культурного комплексу), що відображає процес відтворення населення; трудова сфера (ринок праці, зайнятість, безробіття, мотивація продуктивної праці, рівень життя населення, служби зайнятості, профорієнтації кадрів); соціальний захист, соціальне партнерство, соціальне страхування, пенсійна система, охорона праці і т. ін. [1].

Упродовж останніх десятиліть розвиток української державності характеризується змінами, які безпосередньо вплинули на стан соціально-трудової сфери: перехід до різноманітних форм власності та господарювання; створення основних інститутів ринку, зокрема ринку праці, на якому працівники отримали право вільного трудового вибору; запровадження колективно-договірного регулювання праці тощо. Проте, відбувається загострення суперечностей, які негативно позначаються на відносинах між найманими працівниками і роботодавцями, – неефективне використання трудового потенціалу, протиріччя у функціонуванні ринку праці, слабкий соціальний захист, криза трудових та соціальних цінностей, накопичення конфліктності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати досліджень проблем формування доходів сільського населення в контексті розвитку соціально-трудових відносин висвітлено в працях А. Колота, І. Гнибіденка, Е. Лібанової, В. Мандибури, О. Бородіної, І. Прокопи, Т. Заець та ін. Водночас, незважаючи на значну увагу вчених до вивчення проблем, пов'язаних з формуванням

доходів сільського населення, потребують наукового обґрунтування шляхи і напрями забезпечення узгодження функціонування механізмів державного і ринкового впливу на досліджувані процеси.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення дослідження сучасного стану соціально-трудових відносин на основі науково-обґрунтованого аналізу таких найбільш узагальнюючих показників, як зайнятість і безробіття, оплата праці і рівня життя сільського населення, та подальшої модернізації соціально-трудових відносин у контексті регулювання його доходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-трудові відносини в Україні на даний час характеризуються нагромадженням невирішених проблем і загостренням ситуації в цій сфері. Суперечливі аспекти розвитку соціально-трудових відносин в економіці України знаходять відображення у зростанні напруженості на ринку праці, зокрема сільському, зниженні ціни праці, поширенні бідності. Сучасний стан економіки України висуває певні вимоги щодо узгодженої політики у сфері соціально-трудових відносин та їх подальшого розвитку. У системі характеристик соціально-трудових відносин зайнятість і безробіття населення, його рівень життя і доходи є найбільш узагальнюючими показниками.

Актуальність проблеми зайнятості сільського населення, спаду рівня його економічної активності зростає у зв'язку з характером і спрямованістю розвитку соціально-трудових відносин. Основними категоріями, що визначають ефективність функціонування ринку праці, є: чисельність економічно активного населення, рівень безробіття та показники зайнятості.

Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб, що приносять їм дохід (наявність оплачуваної роботи). Наведені дані (табл. 1) свідчать, що характерною особливістю ринку праці в сільській місцевості в Україні та Карпатському регіоні за період 2010–2018 рр. є значне зменшення чисельності економічно активного населення у віці 15–70 років – з 6593,9 тис. осіб до 5604,7 тис. осіб по Україні та з 1466,3 тис. осіб до 1307,7 тис. осіб у Карпатському регіоні. Досить наочно дана ситуація відобразилася серед областей, що входять до складу Карпатського регіону: за досліджуваний період значно понизився рівень економічної активності сільського населення у Чернівецькій та Львівській областях – відповідно 14,3% та 9,3%.

Таблиця 1

Характеристика динаміки економічної активності та зайнятості населення сільської місцевості у 2010–2018 рр.

	Економічно активне населення сільської місцевості				У тому числі, зайняте населення сільської місцевості			
	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
	тис. осіб	рівень економічної активності, %	тис. осіб	рівень економічної активності, %	тис. осіб	рівень зайнятості, %	тис. осіб	рівень зайнятості, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2010								
Закарпатська	343,9	59,8	321,7	66,2	317,1	55,1	294,9	60,7
Івано-Франківська	343,9	59,8	291,5	62,6	317,1	55,1	273,4	58,8
Львівська	476,0	66,7	416,7	70,2	452,4	63,4	393,1	66,2
Чернівецька	302,5	80,8	243,9	79,0	277,0	74,0	218,4	70,7
<i>Карпатський регіон</i>	<i>1466,3</i>	<i>65,4</i>	<i>1273,8</i>	<i>68,7</i>	<i>1363,6</i>	<i>60,8</i>	<i>1179,8</i>	<i>63,6</i>
<i>Україна</i>	<i>6593,9</i>	<i>67,5</i>	<i>6091,7</i>	<i>73,3</i>	<i>6117,6</i>	<i>62,7</i>	<i>5598,2</i>	<i>67,4</i>
2015								
Закарпатська	340,2	58,6	326,4	64,9	311,1	53,6	297,3	59,1
Івано-Франківська	329,0	58,4	304,6	63,0	306,2	54,4	281,8	58,2
Львівська	402,8	56,4	397,1	64,5	371,9	52,1	366,2	59,5
Чернівецька	235,7	63,5	206,4	64,8	215,6	58,1	186,3	58,5
<i>Карпатський регіон</i>	<i>1307,7</i>	<i>58,7</i>	<i>1234,5</i>	<i>64,9</i>	<i>1204,8</i>	<i>54,1</i>	<i>1131,6</i>	<i>59,5</i>
<i>Україна</i>	<i>5667,5</i>	<i>60,8</i>	<i>5405,8</i>	<i>68,8</i>	<i>5134,2</i>	<i>55,1</i>	<i>4872,5</i>	<i>62,0</i>

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2018								
Закарпатська	328,6	56,5	318,8	63,6	298,4	51,3	288,6	57,6
Івано-Франківська	320,9	57,2	301,6	63,0	300,1	53,5	280,8	58,6
Львівська	410,9	57,4	403,2	65,9	382,4	53,4	374,7	61,3
Чернівецька	247,3	66,5	214,0	67,4	235,6	63,3	202,3	63,8
<i>Карпатський регіон</i>	<i>1307,7</i>	<i>58,6</i>	<i>1237,6</i>	<i>64,8</i>	<i>1216,5</i>	<i>54,5</i>	<i>1146,4</i>	<i>60,1</i>
<i>Україна</i>	<i>5604,7</i>	<i>60,6</i>	<i>5387,0</i>	<i>69,6</i>	<i>5089,2</i>	<i>55,0</i>	<i>4871,5</i>	<i>62,9</i>

Джерело: згруповано та розраховано на основі [2; 3]

У відсотковому відношенні на кінець 2017 року зайняте населення працездатного віку становить 64,5%, що практично демонструє найнижчий рівень зайнятості за останні 7 років.

Також протягом аналізованого періоду відбулось значне падіння рівня економічної активності й серед населення працездатного віку. У відсотковому відношенні на кінець 2018 р. в Україні частка зайнятого сільського в загальній чисельності населення працездатного віку становила 62,9,0% та 60,1% – у Карпатському регіоні. Серед областей Карпатського регіону найвище значення даного показника спостерігається у Чернівецькій області – 63,3%, найнижче в Закарпатській – 51,3%. У 2018 році в розрізі вікових груп найвищий рівень зайнятості сільського населення України (74,9%) спостерігається у віковій групі 40–49 років, серед сільських жителів Карпатського регіону – у групі віком 35–39 років (75,6%).

Отже, у сільській місцевості України і, зокрема, Карпатського регіону спостерігається тенденція до зменшення рівня зайнятості як населення у працездатному віці, так і осіб, старших за працездатний, що свідчить про стійку негативну тенденцію до зростання безробіття. Визначальним безпосереднім чинником, під дією якого склалися такі суттєві відмінності показників економічної активності, зайнятості та безробіття у сільській місцевості України, є відмінності у структурі зайнятості цих груп населення за секторами економіки – формальним і неформальним. Так, якщо в цілому по Україні в 2018 р. зайняті у неформальному секторі економіки становили 21,6% всіх зайнятих в країні, то найбільшого поширення така діяльність набула в сільській місцевості, де цей показник дорівнював 38,2%. Іншими словами, якщо в середньому по Україні у неформальному секторі економіки був зайнятий у середньому кожний п'ятий житель у віці 15–70 років, то у сільській місцевості – майже кожний другий. Серед областей Карпатського регіону найбільше неформально зайнятого населення у 2018 році проживало в Івано-Франківській (46,2%), Чернівецькій (44,3%) та Закарпатській (23,0%) областях. Найнижчий рівень показника має Львівська область (14,0%) [3, с. 101].

Важливим показником, який визначає стан ринку праці та ефективність його функціонування з позиції держави, є рівень безробіття, який по Україні, порівняно з 2015 роком, знизився на 0,2 в. п. і становив на кінець 2018 року 9,2%. В областях Карпатського регіону найвищий рівень даного показника спостерігається в Закарпатській області (9,2%), найнижчий у Чернівецькій – 4,7%; у Львівській і Івано-Франківській областях відповідно – 6,9% та 6,5% [3, с. 118].

Основним місцем працевлаштування сільського населення залишається сільське господарство. Однак зосередження сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах, зокрема агрохолдингах, не супроводжується підвищення рівня зайнятості, а навпаки у даному типі агроформувань використання робочої сили обмежене їх високим техніко-технологічним рівнем, що скорочує можливість для працевлаштування.

Агрохолдинги активно скорочують чисельність найманих працівників. Аналіз статистичних даних (табл. 2) свідчить, що у всіх без винятку областях України в 2018 р., порівняно з 2010 р., даний показник значно зменшився. І якщо таке падіння зайнятості у сільськогосподарських підприємствах Донецької та Луганської областей (відповідно на 58,3% і 46,9%) можна пояснити проведенням військових дій на цій території, то підставою для зменшення працевлаштування у інших областях (зокрема, Волинська на 47,1%, Закарпатська на 43,7%, Чернівецька на 44,6%) є існування інших чинників, які пов'язані з модернізацією, ефективністю сільськогосподарського виробництва з залученням висококваліфікованих спеціалістів.

Сучасний стан системи зайнятості сільського населення як в Україні, так і в Карпатському регіоні зокрема характеризується: обмеженими можливостями працевлаштування на селі; переважанням зайнятих у сільському господарстві; низьким рівнем оплати праці у сільському господарстві; міграцією населення з сільської місцевості через обмежені можливості самореалізації; проблемами щодо конкурентоспроможності робочої сили, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів відповідно до вимог ринку праці.

Таблиця 2

Кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах, тис. осіб

	2010	2014	2018	Темпи зростання, 2018 до 2010, %
Україна	614,1	528,9	474,6	77,3
Вінницька	40,4	42	34,3	84,9
Волинська	13,6	8,8	7,2	52,9
Дніпропетровська	38,2	33,8	26	68,1
Донецька	37,4	19,3	15,6	41,7
Житомирська	19,1	12,5	12,1	63,4
Закарпатська	3,2	1,9	1,8	56,3
Запорізька	28,6	26,7	22,2	77,6
Івано-Франківська	5,3	7	4,9	92,5
Київська	48,3	41,9	38,5	79,7
Кіровоградська	26,1	27,1	25,8	98,9
Луганська	19,4	11,3	10,3	53,1
Львівська	12	8,3	8,7	72,5
Миколаївська	22	20,5	18,7	85,0
Одеська	37,2	30,1	27,1	72,8
Полтавська	48,7	47,6	38,8	79,7
Рівненська	11,9	8,2	6,9	58,0
Сумська	21,2	19,8	19,3	91,0
Тернопільська	13,7	13,3	13,1	95,6
Харківська	34	29,4	25,7	75,6
Херсонська	23,6	21,3	20,5	86,9
Хмельницька	23,6	23,2	21,3	90,3
Черкаська	38,9	33,2	31,5	81,0
Чернівецька	6,5	5,6	3,6	55,4
Чернігівська	30,5	26,5	25,9	84,9

Джерело: складено та розраховано на основі [4; 5]

Зазначені чинники призвели до звуження сфери прикладання праці в сільській місцевості. Основним критерієм при виборі роботи на селі є заробіток, сприятливий режим та умови праці. Такі чинники, як престижність роботи, можливість застосувати свої здібності та кар'єрний ріст, для сільського населення є менш важливими, оскільки в сучасних умовах люди насамперед потребують задоволення своїх найнеобхідніших потреб.

На сільському ринку праці найбільшу частку зайнятих становлять наймані працівники (91,4%), самозайнятих майже 8% і менш як 1% підприємців [6].

Належний розмір оплати праці – не лише потужний фактор розширеного відтворення робочої сили, а й мотивуючий чинник продуктивної зайнятості, а отже – і зростання доходів, високого добробуту і життєвого рівня сільських жителів. Аналіз даних табл. 3 дає підстави констатувати суттєве збільшення у 2018 році, порівняно з 2010 роком, середньомісячної заробітної плати штатних працівників сільськогосподарських підприємств. Максимальне збільшення показника середньомісячної заробітної плати штатних працівників сільськогосподарських підприємств спостерігалось в областях Поліського та Карпатського економічних районів: відповідно у Волинській області у 7,5 разів, Закарпатській – у 7 разів. Мінімальне підвищення – у Донецькій, Луганській, Київській, Запорізькій, Дніпропетровській, Чернівецькій областях.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна констатувати, що сучасний ринок праці сільського населення в Україні та Карпатському регіоні характеризується досить високим рівнем безробіття, переважанням зайнятих у сільському господарстві; збереженням тривалої негативної тенденції зростання обсягів як явного, так і прихованого безробіття серед сільського населення; перетворенням особистих селянських господарств населення на важливе джерело доходів багатьох сімейних бюджетів.

Таблиця 3

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників сільського господарства за економічними районами у 2010–2018 рр., грн

	2010	2014	2018	Зміна 2018 до 2010, Max/min, разів
Карпатський економічний район	1,6	1,5	2,0	
Закарпатська	1 010	1 733	7 063	7,0
Івано-Франківська	1 586	2 661	9 979	6,3
Львівська	1 517	2 632	8 925	5,9
Чернівецька	1 154	1 966	5 116	4,4
Поліський економічний район	1,5	1,3	1,2	
Волинська	827	2 060	6 234	7,5
Житомирська	1 032	2 316	7 048	6,8
Рівненська	1 051	1 928	5 945	5,7
Чернігівська	1 216	2 422	7 912	6,5
Подільський економічний район	1,0	1,1	1,1	
Вінницька	1 307	2 598	8 039	6,2
Тернопільська	1 278	2 202	8 371	6,6
Хмельницька	1 317	2 762	7 455	5,7
Східний економічний район	1,2	1,1	1,2	
Полтавська	1 547	2 622	7 594	4,9
Сумська	1 305	2 391	7 398	5,7
Харківська	1 484	2 597	6 512	4,4
Причорноморський економічний район	1,3	1,2	1,2	
Одеська	1 075	1 918	5 417	5,0
Миколаївська	1 399	2 214	6 263	4,5
Херсонська	1 399	2 289	6 501	4,6
Придніпровський економічний район	1,2	1,0	1,1	
Дніпропетровська	1 577	2 391	6 661	4,2
Запорізька	1 375	2 360	5 859	4,3
Кіровоградська	1 272	2 444	6 503	5,1
Центральний економічний район	1,1	1,1	1,0	
Київська	1 820	2 994	7 811	4,3
Черкаська	1 608	2 661	7 913	4,9
Донецький економічний район	1,2	1,2	1,04	
Донецька	1 742	2 655	6 534	3,8
Луганська	1 497	2 228	6 797	4,5
Україна	1 430	2 476	7 166	5,0

Джерело: згруповано та розраховано на основі [4; 5]

Негативні тенденції на сільському ринку праці та скорочення зайнятості сільського населення супроводжуються небувалим майновим розшаруванням домогосподарств, зuboжінням селян, загостренням демографічної кризи, занепадом поселенської мережі. І, як наслідок, втратою сільською місцевістю перспектив для проживання і суспільно корисної праці економічно активного населення [7, с. 249].

Щодо модернізації соціально-трудова відносин, то на думку сучасних вчених [8, с. 187], держава мала б забезпечити здійснення таких модернізаційних змін:

– досягнення паритетності представництва інтересів різних суб'єктів соціально-трудова відносин у системі соціального діалогу з певним обмеженням монопольного становища роботодавців, зокрема представників крупного капіталу;

– посилення позицій найманих працівників через підвищення мінімальних соціально-трудоваих стандартів, створення сприятливих умов праці та участі в управлінні;

– активізація діяльності незалежних профспілок, створення в організаціях із незадовільною роботою профспілкових об'єднань відповідних рад трудових колективів, унеможливлення виконання профспілковими об'єднаннями невластивих їм адміністративних функцій, що здебільшого відповідають інтересам роботодавців;

– створення умов для забезпечення поступової трансформації неформальної зайнятості у формальну на основі збільшення місткості офіційного сектору зайнятості населення, створення нових продуктивних робочих місць у пріоритетних сферах економічної діяльності;

– формування оптимальних галузевих, територіальних, секторних пропорцій зайнятості населення з метою обмеження надмірної концентрації ресурсів праці в певних сферах економічної діяльності та формування кадрового дефіциту – в інших;

– посилення публічного контролю за конфліктними ситуаціями у сфері соціально-трудоваих відносин, упередження практики порушення трудових прав суб'єктів, що взаємодіють у межах нестандартних форм зайнятості.

Узагальнюючи підходи до удосконалення соціально-трудоваих відносин, можна виділити їх основні напрями.

Перший напрям – стимулювання попиту на робочу силу, як умову підвищення її вартості на основі стимулювання інвестиційної діяльності та/або державного субсидування в окремих сегментах економіки.

Фактично, у вітчизняних реаліях державне стимулювання переважно є:

– послабленням дестимулюючих чинників в окремих сегментах економіки (наприклад, через надання податкових послаблень);

– державним перерозподілом ресурсів на користь окремого сегменту економіки, що може досягатись, головним чином, за рахунок решти сегментів економіки;

– стимулюванням сукупного попиту за допомогою застосування кейнсіанських методів, неминучим кінцевим результатом чого є поглиблення структурних диспропорцій в економіці в цілому.

На нашу думку, на сьогодні важливе не вибіркоче поліпшення умов підприємницької діяльності у вибраних сегментах економіки, а стимулювання економіки в цілому без виділення її окремих сегментів. Це можливе лише на основі обмеження дестимулюючої ролі держави в цілому (зменшення податкового навантаження, дерегуляції, забезпечення стабільності національної грошової одиниці тощо).

Другий напрям – удосконалення системи державного регулювання соціально-трудоваих відносин на основі підвищення соціально-трудоваих стандартів (встановлення мінімальної заробітної плати, централізоване встановлення вимог щодо умов праці, охорони і безпеки праці тощо). Підтримуючи пропозиції в цьому напрямку, потрібно зробити застереження, що вимоги від підприємців щодо несення додаткових витрат ефективні лише до тої міри, доки це не призведе до зниження стимулу до здійснення самої підприємницької діяльності, неминучим наслідком чого стане звільнення найманої робочої сили із втратою усіх установлених державою гарантій.

Третій напрям – зміцнення ринкових та переговорних позицій найманої робочої сили на основі зменшення рівня неформальної зайнятості, посилення позицій профспілок, розвитку виробничої демократії, посилення державного контролю за дотриманням інтересів найманої робочої сили тощо.

По суті, даний напрям передбачає лояльне ставлення до формування національних, галузевих, регіональних та інших картельних об'єднань найманої робочої сили. Це може заслуговувати на увагу лише за умови, якщо не передбачає пряму участь держави в процесі їх організації, а також не відбувається порушення прав власності та обмеження конкуренції на ринку робочої сили через застосування методів примусу та/чи залякування.

В основі вищезазначених підходів лежать спроби вирішувати проблеми соціально-трудоваих відносин поза контекстом формування економічного порядку в цілому. Альтернативним напрямом вирішення проблем функціонування соціально-трудоваих відносин є здійснення політики формування конкурентного економічного порядку.

Структурно-динамічний аналіз зайнятості за 2010–2015 рр. дозволив виявити її основні трансформації в Україні. Очевидно, що відбувається загальне скорочення зайнятих в економіці країни, офіційна зайнятість переходить у неофіційну (частково в нетрадиційну), частина населення мігрує в пошуках вищої оплати праці та якісного життя (тимчасова та постійна міграція). Виявлені перетворення суттєво впливають на формування та розвиток трудового потенціалу соціально-економічних систем усіх рівнів (від підприємств до держави) і дозволяють їх враховувати під час побудови кадрової політики підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Проведений аналіз дає підстави констатувати, що відбувається загальне скорочення рівня зайнятості сільського населення Карпатського регіону, високими продовжують залишатись показники неформальної зайнятості, звужуються можливості працевлаштування в сільській місцевості. Виявлені чинники суттєво впливають на формування

соціально-трудових відносин на селі. Щодо модернізації соціально-трудових відносин, то на сьогодні виділяються наступні основні напрями удосконалення соціально-трудових відносин: стимулювання попиту на робочу силу, як умову підвищення її вартості на основі стимулювання інвестиційної діяльності та/або державного субсидування в окремих сегментах економіки; удосконалення системи державного регулювання соціально-трудових відносин на основі підвищення соціально-трудових стандартів (встановлення мінімальної заробітної плати, централізоване встановлення вимог щодо умов праці, охорони і безпеки праці тощо); зміцнення ринкових та переговорних позицій найманої робочої сили на основі зменшення рівня неформальної зайнятості, посилення позицій профспілок, розвитку виробничої демократії, посилення державного контролю за дотриманням інтересів найманої робочої сили. Позитивні ефекти впливу модернізації соціально-трудових відносин на кон'юнктуру сільського ринку праці та зростання доходів економічно активного населення будуть відчутними з часом, по мірі збалансування попиту і пропозиції робочої сили, збільшення питомої ваги зайнятих у формальному секторі економіки.

Література

1. Петросова Б. Э. Взаимосвязь эффективного функционирования социально-трудовой сферы и развития экономики : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2002. 19 с.
2. Економічна активність населення України 2018: статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf (дата звернення: 20.10.2019).
3. Економічна активність населення України / Архів 2010–2016 р. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2019).
4. Праця України 2018 : статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 242 с.
5. Праця України : статистичний збірник / Архів 2010–2017 р. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.10.2019).
6. Соціально-трудові відносини зайнятості: сучасні тенденції, виклики, шляхи розвитку: монографія / А. М. Колот та ін. ; за наук. ред. А. М. Колота, І. Ф. Гнибіденка, М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2015. 336 с.
7. Аграрний і сільський розвиток для зростання та оновлення української економіки: наукова доповідь / за ред. чл.-кор. НАН України Бородіної О. М., д-ра екон. наук Шубравської О. В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2018. 152 с.
8. Заєць Т. А. Модернізація соціально-трудових відносин України: пріоритетні напрями та принципи. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 2. С. 179-192.

References

1. Petrosova, B.E. (2002), "The relationship of the effective functioning of the social and labor sphere and economic development", Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, Moscow, Russia, 19 p.
2. State Statistics Service of Ukraine (2019), "Economic activity of the population of Ukraine 2018: Statistical yearbook", Kyiv, Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/zb_EAN_2018.pdf (access date October 20, 2019).
3. "Economic activity of the population of Ukraine. Archive 2010-2016", available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date October 20, 2019).
4. State Statistics Service of Ukraine (2019), *Pratsia Ukrainy 2018: Statystychnyi zbirnyk* [Labor of Ukraine 2018: Statistical yearbook], Derzhavna sluzhba stystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 242 p.
5. "Labor of Ukraine: Statistical yearbook. Archive 2010-2017", available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date October 21, 2019).
6. Kolot, A.M., Hnybidenko, I.F., Herasymenko, O.O. et al. (2015), *Sotsialno-trudovi vidnosyny zainiatosti: suchasni tendentsii, vyklyky, shliakhy rozvytku* [Employment and social relations: current trends, challenges, ways of development], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 336 p.
7. Borodina, O.M. and Shubravska, O.V. (2018), *Ahrarnyi i silskiy rozvytok dlia zrostannia ta onovlennia ukraïnskoi ekonomiky* [Agrarian and rural development for growth and renewal of the Ukrainian economy], scientific report, DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy", Kyiv, Ukraine, 152 p.
8. Zaiats, T.A. (2013), "Modernization of social and labor relations: directions and principles", *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no. 2, pp. 179-192.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.